

שיבא אחר כך, גם אם יירד במשך הלילה גשם, ולא יצטרכו להם.

הא, הברייתא, מדברת באופן דלא סיירא בעל הבית עם הפועלים לארעא מדאורתא, ולכן, היה עליו להתנות עמם שאם תמצאו שדה לחה, לא אשלם לכם כלל, ומכיון שלא התנה, ישלם שכרם כפועל בטל.

כי הא דאמר רבא: האי מאן דאגר אגורי לרפקא, מי ששכר פועלים כדי לחפור חריצים בשדהו, ואתא מטר, ומלייה מיא, ומילא המטר את השדה במים, כך שאינם יכולים לעשות מלאכתם,

אי סיירא, אם סייר בעל הבית עם הפועלים לארעא מאורתא, מבערב,

פסידא של איבוד יום עבודתם, הפסד עו-א דפועלים הוא. ואין הם יכולים לתובעו, כיון שעל מנת כן נשתכרו לו.

אך אם לא סיירא לארעא מאורתא, פסידא דבעל הבית הוא, ויחייב להו שכר כפועל בטל, כמתבאר לעיל.

ואמר רבא: האי מאן, מי שהוא בעל שדה, דאוגיר אגורי, ששכר פועלים לדוולא, לשאוב מים כדי להשקות שדותיו, ואתא

עושה מלאכה ליושב ובטל. ואכן, אינו משלם לו אלא כפועל בטל!

ומתריצין: לא סיימוה קמיה, אותו האמורא לא הספיק לסיים את דברי הברייתא, עד ששאלו רב עליה.

איכא דאמרי, כן סיימוה קמיה דרב, והכי קאמר רב: **הכיבי אמר: אילו הואי אנא השוכר**, לא הוה יהיבנא ליה כלל, אף לא כפועל בטל, ואילו את אמרת משלם לו כפועל בטל?⁽²⁵⁾

ומקשה הגמרא: **אלא קשיא לדברי רב בשם רבי חייא**, הך ברייתא, החולקת על דברי רבי חייא, והיא גם מסתברת מסברא, כי מפני מה לא ישלם לו כלל? והרי הפסידו, שהרי יכול היה להשכיר עצמו לאחרים!?

ומפרשין: **לא קשיא**.

הא, מה שאמר רבי חייא, הוא במקום דסיירא בעל הבית עם הפועלים⁽²⁶⁾ לארעא מדאורתא. שלקחם בעל הבית לסיור בשדה מבערב. ומכיון שראו הפועלים את הקרקע, היה עליהם לתת לבם לכך שהקרקע לחה, ואף אם בערב לא הבחינו בלחות הקרקע וסברו שהיתה יבשה, הרי על מנת כן נשתכרו. וכמו כן קבלו על עצמם כל נזק

בעל הבית וגם הפועלין לא היה עליהם לדעת, הטעם שהוא פסידא דפועלים, הוא משום שמזלם גרם.

26. כן פירש רש"י. אבל הרמב"ם [הובא בביאור הגר"א] מפרש, שבעל הבית ביקר בעצמו בשדה, וראה שראויה היא למלאכה, ולכך פטור, משום שאנוס הוא. אבל אם לא סייר

25. כתב רש"י "דמזליהו גרם, ואינהו נמי הוי להו לאסוקי אדעתייהו שמה ימצאו שדה לחה". ולכאורה שני טעמים נפרדים הם: א. מזלם גרם. ב. על דעת כן נשכרו.

וצריך ביאור למה צריך את שני הטעמים? ויתכן לומר, שאם היה על שניהם לדעת שנוזק זה עלול לבא, הטעם שהוא פסידא דפועלים הוא משום שעל דעת כן נשכרו. אבל במקרה שגם

אי הפועלים הם בני מתא, בני העיר, היודעים את מנהגו של הנהר להפסיק לעיתים, פסידא דפועלים הוא, משום שעל מנת כן נשכרו לו.

אבל אם הפועלים לאו בני מתא, פסידא דבעל הבית, משום שהיה לו להודיעם על כך.

ואמר רבא: האי מאן דאגר אגורי לעבדתא, מי ששכר פועלים ליום אחד לעבודה מסוימת, ושלים עבדתא בפלגא דיומא, וסיימו את העבודה הזאת באמצע היום, הרי:

אי אית ליה, אם יש לבעל הבית לתת להם לעבוד בהמשך היום עבדתא דניחא מינה, עבודה שהיא קלה ממנה, יהיב להו, זכותו של הבעל היא לחייבם להמשיך ולעבוד בה.

אי נמי, וכן אם יש לו לבעל הבית עבודה דכוותה, לא קשה ממנה ולא קלה, מפקד להו, זכותו לחייבם לעשותה.

מטרא, וירד מטר, ושוב הוא אינו צריך למלאכתם, פסידא דפועלים הוא, שעל מנת כן נשכרו, היות וזה מצוי שיבוא גשם ולא יהיה צורך בהם.

מה שאין כן אם אתא נהרא, בא נהר והציף את חריצי התעלות של שדהו, ואינו זקוק עוד לשאוב מים להשקיה, כיון שדבר זה אינו מצוי כל כך, ולא נשכרו על דעת כן, והיה על בעל הבית להודיעם על כך, הרי אם לא הודיעם, הוא פסידא דבעל הבית, ויהיב להו שכר כפועל בטל. (27) (28)

ואמר רבא: האי מאן דאגור אגורי לדוולא, ופסק נהרא, הנהר שממנו שאבו את המים, נפסקו מימיו בפלגא דיומא, באמצע היום, ואינם יכולים להשלים מלאכתם,

אי לא עביד דפסיק, אם אין דרך הנהר שיפסקו מימיו, פסידא דפועלים הוא, שהרי אף בעל הבית לא ידע, ולא יכול היה להודיעם על כך, ומזלם גרם.

אבל אם עביד דפסיק מימיו,

בעל הבית בשדה, גילה בדעתו שדעתו להתחייב אף אם לא תהיה השדה ראויה למלאכה.

27. הרמב"ם [הל' שכירות פ"ט ה"ו] כתב נותן להם כל שכרן ונראה שלא גרס "כפועל בטל". מקשה הלחם משנה למה משלם להם כל שכרם ולא כשכר פועל בטל? ותירצו שמדובר באופן שבא הנהר קרוב לשדהו ובמעט טרחה יוכל להשקותה, ולא כפירוש רש"י שאינה צריך השקיה כלל, ומשום כך משלם שכרו שהרי עשה מלאכתו אף שעשה בלא טורח [וכן פי' הרשב"א].

28. כתבו התוספות שסוגיין מדברת דוקא בפועל אבל אריס ודאי מקבל את חלקו בין אם טרח הרבה ובין אם לאו והטעם, משום שאריס מקבל חלקו לפי התוצרת אבל פועל מקבל שכרו עבור מלאכתו ולכן דוקא אם עבד מקבל שכר. אכן הרמב"ם שם חילק באופן אחר, דאריס נחשב שותף בקרקע אבל שכיר מקבל שכר תמורת עבודתו, ונפק"מ לענין קבלן שהרי קבלן מקבל חלקו לפי התוצרת ולא עבור מלאכתו אבל אינו נחשב שותף בקרקע, [ובאמת נחלקו בזה הראשונים דעת הראב"ד הובאה ברמב"ן דדינו כאריס והרמב"ן עצמו [הובא במכל מקום] כתב שדינו כפועל.

ואף שבעל הבית לא ימצא פועלים להשלים מלאכתו בפחות משישה דינרים, ונמצא שהוא נפסד בשני דינרים, מכל מקום נותן להם סלע.

והטעם, **קא פברי רבנן, יד פועל על העליונה**. ולעולם רשאי הוא לחזור בו. כמו שכתוב "כי עבדי הם", ולא עבדים לעבדים [קידושין כב ב.].⁽³¹⁾

עוד שנינו בברייתא: **או יגמרו מלאכתן, ויטלו שני סלעים**.

ומקשינן: אם יגמרו מלאכתן, **פשיטא** שיקבלו שני סלעים, שהרי עשו מלאכתן, ואם כן, ודאי יתן להם כפי שהתנו בתחילה?

ומתריצין: **לא צריכא, דאיקר עבדתא, ואימרו פועלים, חזרו בהם**.⁽³²⁾ **ואזל בעל**

אבל אם יש לו רק עבודה קשה הימנה, לא מפקד להו. אינו יכול לחייבם לעבוד, שהרי לעבודה קשה כזו הם לא נשכרו. ונותן להם **שכרן משלם**, כאילו עבדו כל היום כולו.

ומקשה הגמרא: **ואמאי** משלם להם תשלום מלא?! **ולתיב להו כפועל בטל!** וכמו שנתבאר.

ומתריצין: **כי קאמר רבא ש"נותן להם שכרם משלם"**, **באיכלושי, סבלים**⁽²⁹⁾ **דמחוזא, דאי לא עבדי, חלשי**, הם נחלשים.

ומשום כך, אינו מנכה משכרם, שהרי הם מעדיפים לעבוד כל היום ולא לישב בטל.⁽³⁰⁾

אמר מר, שנינו לעיל בברייתא, שלקבלנים החוזרים בהם לאחר שהתחילו במלאכה, שמין להם את מה שעשו. כיצד? היה יפה שישה דינרים, נותן להם סלע.

אשרי הקשה דילמד עם תלמיד אחר? וצריך לומר, שאין תלמיד אחר מזדמן לו ללימוד וכן הביא התפארת שמואל מהמרדכי.

31. כתבו התוספות יד פועל על העליונה, כלומר, אינה על התחתונה כדאמר רבי דוסא, שפוחת להם מה שצריך לשכור פועלין ביוקר. ובפשטות, כוונתם לומר, שאם ידו על העליונה אם כן יתן לו השוכר שישה זוזים ולא רק סלע. והמהר"ם שיף מבאר יותר, שסברא פשוטה היא דאינו חייב ליתן להם שישה זוזים, שהרי עשו מחצית המלאכה, ואם כן שכרם על פי חשבון הוא סלע. רק כשבעל הבית חוזר בו, קנסוהו ליתן ו' זוזים שלא יפסידו פועלים. אבל כשחזרו הם, אף שרשאים לעשות כן, מכל מקום אין טעם לקונסו.

32. כתב תוספות הרא"ש אם נתיקרה מלאכה

29. רש"י פירש בסבלים, ומשמע, אבל שאר פועלים משלם שכרם בפועל בטל [רש"ש]. וכתב עוד דהרמב"ם ביאר איכלושי — חופרים באדמה, ואף דלעיל נפסק דיהיב להו כפועל בטל, כתב הרש"ש שדעת הרמב"ם לעיל שריפקא פירושו להשקות שדות ולא חופרים באדמה. ובפועלים החופרים באדמה אכן משלם שכרם משלם.

30. כתב הרא"ש [סימן ג'] בשם רבינו יואל שהוא הדין אם שכר מלמד תינוקות וחלה התלמיד, אם שכיח שיחלה, פסידא דבעל הבית [אם אין המלמד מכיר בטבע התלמיד] ומשלם שכרו משלם, שכל לומדי תורה הבטלה גורם להם שכחה וכובד איברים. ואף שיכול ללמוד לבדו בלא התלמיד? כתב הפלפולא חריפתא שאינו דומה המלמד תלמיד ללומד בעצמו, שללמד אחרים צריך הרבה עמל ויגיעה ובהג'

הבית, ופייסינהו, פייס אותם עד שנתרצו לשוב למלאכתם.

מהו דתימא, כיון שיר פועל על העליונה, מצי אמרי ליה פועלים עתה לבעל הבית, כי מפייסינן, אדעתא דטפת לן אאגרה, על דעת שתוסיף לנו על שכרנו, ותשלם לנו עבור חציה השני של העבודה כשיעור השכר של פועל בשעה שנתרצינו לשוב למלאכתך.

קא משמע לן, דאמר להו: שמה נתרצתם אדעתא דטרחנא לכו באכילה ושתיה. (33)

(34)

עוד נתבאר בברייתא: ואם סלע יוציא בעל הבית בכדי להשלים מלאכתו, נותן להם סלע.

ומקשינן: פשיטא! הרי לא הפסידוהו כלום?

ומתרצינן: לא צריכא, דזל עבדתא מעיקרא, בשעה ששכרם מתחילה, ופועלים אלו לא נתרצו להשכר לו בשכר הקבוע בשוק, ומשום כך אגרינהו בטפי זוזא, שכרם בזו נוסף על השכר הרגיל.

ולסוף, אייקר מחיר הפועלים בשוק, וקם בטפי זוזא, התייקר שכר הפועלים הרגיל בזו, ונהיה השכר הרגיל כמו השכר שסיכם עם הפועלים הללו מתחילה.

מהו דתימא, אמרו ליה הפועלים עתה: טפי זוזא אמרת לן בשעה ששכרתנו מתחילה.

ואם כן, גם עתה עליך להוסיף לנו יותר משכר שאר פועליך,

קא משמע לן, דאמר להו: כי אמרי לכו אשלם לכם טפי זוזא, כיון דלא הוה קים לכו. (35) כלומר, לא היה ראוי לכם לעשות

אם פירשו הם אין אנו עושים עמך אלא בכך וכך ופייסם בעל הבית בסתם חייב לקיים דבריהם שהרי נתפייסו על דעת שיוסיף לשכרם. אבל הרמב"ן כתב כיון שקצצו בתחילה ביניהם ואם יחזור בו האחד יש לחברו תרעומת עליו, ודאי אם נתייפסו עשו כן על דעת קצבה ראשונה וכדבריו פסק הסמ"ע סו"ס רכ"א.

34. "פייסוהו" לדעת רש"י הכוונה הרבו בתחנונים. אבל רבינו פרץ מבאר פייסם להיטיב להם. וכן משמע מדברי הגמרא שכל הנידון אם נתכוון לממון או אכילה ושתיה מיהו ודאי נתכוון להיטיב עמם.

35. הסמ"ע [סו"ס של"ב] מבאר לא קים לכו — לא נתרצתי מתחילה להוסיף על שכרם אלא משום שראיתי שאין אתם יודעים מהו שכר פועל בשוק ולדעתכם כל הפועלים נוטלים כך,

אינם רשאים לחזור במ משכירותם "אלא לא היו עושין מלאכתם בפנים יפות". וכן כתב לגבי אימר בעל הבית והנמוקי יוסף כתב שם "ומדובר קודם שהתחילו דליכא אלא תרעומת דלאחר שהתחילו אין בידו לשוב". אכן יעויין בפרישה ריש סימן של"ג שכתב דזהו דוקא אם חזור במפורש מחמת התיקרות שכר פועלים. אבל אם חזר בו בסתמא רשאי. ובטעם הדבר כתב הב"ח, דמה שרשאי פועל לחזור בו הוא משום "עבדי הם ולא עבדים לעבדים", ואם כן זהו דוקא אם חוזר בו מחמת שאינו חפץ לעבוד. אבל אם חוזר בו כדי להרויח יותר לא נתחדש דין "עבדי הם".

33. הרשב"א מבאר [הובא בשטמ"ק] דוקא חזרו בהם ופייסם בעל הבית בסתם. אבל אם אמר להם בעל הבית בפירוש שיוסיף בשכרם חייב לקיים דבריו. עוד כתב דיש אומרים שאף

קא משמע לך, שעל אף שיד פועל על התחתונה, משלם בשכרם שני סלעים, כיון דאמרי ליה: נתרצית אדעתא דעבדינן לך עבדתא שפירתא.⁽³⁷⁾

עוד שנינו בברייתא: **סלע, נותן להם סלע**

ומקשינן: **פשיטא?** הרי לא הפסידוהו?

ומתרצינן: אמר רב הונא בריה דרב נתן: לא צריכא, דאזילו אינהו הפועלים גביה בעל הבית זוזא מעיקרא, בשעה ששכרם מתחילה, פחתו לו זוז משכרם.

ולסוף זל עבדתא, הוזל שכר פועל בשוק, ונקבע כשכר שהתנו עמו.

מהו דתימא, יטען עתה בעל הבית: בציר זוזא אמריתו לי, אם כן, אף עתה, בציר זוזא יהיבנא לכו.

קא משמע לך, דאמרי ליה הפועלים: כי אמרנא לך מתחילה בציר זוזא, משום דלא הוה קיב לך, לא נתרצית לתת סלע. אבל השתא, קיב לך. ואין זה תלוי בשיעור דמי

מלאכה תמורת שכר מועט, ועל כן נתרציתי לשלם יותר.

אבל השתא, קיב לכו. כבר נתרצתם לסכום זה. ומה נשתנה בכך שאף שאר פועלים משתכרים כך.

עוד שנינו שם: רבי דוסא אומר, שמין להן את מה שעתידי להעשות. היה יפה שישה זוזיב, נותן להם שקל. והטעם, קא סבר יד פועל על התחתונה. ומשום כך עליו לשאת בנזק בעל הבית, וכמו שנתבאר.

עוד שנינו שם: או יגמרו מלאכתן, ויטלו שני סלעים.

ומקשה הגמרא: פשיטא? כדלעיל.

ומתרצינן: לא צריכא, דזל עבדתא, שכר פועלים. ואימר בעל הבית, חזר בו בעל הבית משכירותם, ואזול פועלים, ופייסוהו.

מהו דתימא, כיון שדעת רבי דוסא היא שיד פועל על התחתונה,⁽³⁶⁾ מצי אמר להו בעל הבית: נתרציתי אדעתא דבציריתו לי מאגריכו, שתפחתו משכר עבודתכם.

דוסא דכל החוזר בו ידו על התחתונה? וביאר המהרש"א במהוד"ב דלולא שתפוס בעל הבית בממונו סבר רש"י דיד פועל על העליונה משום עבדי הם ולא עבדים לעבדים ורק בצירוף דין תפיסה סבר רבי דוסא דפועל החוזר בו ידו על התחתונה.

37. כתב החזו"א [ב"ק סימן כ"ג סקל"ב] דדוקא אם פייסוהו פועלים בסתמא, יכולים הם לטעון אדעתא דעבדינן עבדתא שפירתא. אבל אם נתרצו בפירוש להוזיל מדמי שכירותם, אינם יכולים לטעון שהטעוהו ובאמת לא נתכוונו לכך

וכיון שהיתי דחוק נתרציתי לכך. אבל עתה יודעים אתם בכמה נשכר פועל בשוק. והמהר"ם שיף דוחה את דבריו מדברי רש"י בד"ה ואגרינהו "ואלו לא רצו להשתכר כשאר פועלין והוסיף להן זוז" ומשמע, שידעו מהו שכר פועלים ובכל זאת דרשו יותר בשכרם.

36. רש"י כתב בטעמו של רבי דוסא דיד פועל על התחתונה ותפוס בעל הבית בממון, ולכך סברה הגמרא דמצי אמר להו אדעתא דבציריתו לי מאגרי, קא משמע לן וכו'. וצ"ע למה מוסיף רש"י "משום דתפיס בעל הבית" והרי סברת רבי

שכר פועל בשוק.

על התחתונה [משום שאין זה דרך עבדות כל כך].

אמר רב: הלכה כרבי דוסא, שכל החוזר בו ידו על התחתונה.

אי אפשר לחלק כך!

ומקשה הגמרא: **ומי אמר רב הכי?**

כי — **ומי שאני ליה לרבי דוסא** בין שכירות לקבלנות?!

והאמר רב: פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום. (38)

והא תניא, השובר את הפועל, ולחצי היום שמע הפועל שמת לו מת, קרוב שחייב להתאבל עליו, או שאחזתו חמה, חלה הפועל,

ואם כן, למה ידו על התחתונה, הרי כדין עשה? (39)

וכי תימא לחלק, ולומר: שאני ליה לרבי דוסא בין שכירות, שכיר יום, לקבלנות, המקבל עליו מלאכה מסוימת, ושכיר יום רשאי לחזור בו [משום "עבדי הם", ולא עבדים לעבדים] גם לרבי דוסא. (40) ורק קבלן אינו רשאי לחזור בו, ואם יחזור ידו

אם שכיר יום הוא, נותן לו בעל הבית טו-ב **שכרו כשיעור מה שעבד.** (41) ואין ידו על התחתונה [לפחות משכרו כשיעור מה שיצטרך על הבית להוסיף לפועל האחרון], משום שאנוס הוא, ולכן אין לקנסו.

כדי להאליים שכירותו שלא יוכל לחזור בו בלא קנין. אכן יעויין בש"ך ובט"ז [ריש סימן של"ג] שדקדקו מדברי הרא"ש [פ"ד סימן ט'] שאם משך השובר כלי אומנות של פועל, אם קבלן הוא חל הקנין, ואינו חוזר בו אבל שכיר יום חוזר בו גם ככהאי גוונא. אם כן מבואר שנחלק על הריטב"א בזה. [ועיין בקצות החושן שם [סק"ה] דאינו קנין דברים בעלמא כיון שחל בגופו של פועל].

40. וכתב הדרכי משה סימן של"א "יש להזהר לסופר או מלמד להשכיר עצמו להיות בבית בעל הבית בקבע וסמוך על שולחנו ג' שנים, משום כי לי בני ישראל עבדים". ומה דדוקא ג' שנים דילפינן מקרא מקצה שלוש שני כשני שכיר [ישעיה ט"ז] ומשמע, שסתם שני שכיר ג' שנים.

41. ברש"י נתבאר שאינו נותן לו כל שכרו אלא כפי עבודתו. וכן כתב הרא"ש בסוגין והתוספות בקידושין י"ז. ד"ה חלה. ואף שעבד אם חלה

אלא לעבוד עבדתא שפירתא. והטעם, שהרי בעל הבית ודאי לא נשתעבד אלא על דעת שיוזילו שכרם, ואם כן דינם לכל היותר כיוורד לשדה חברו שלא ברשות, דשמין לו מה שהשביח, וכיון דזל עבדתא, שיעור שבחם כשיעור הזול.

38. הקצות החושן [סימן של"ג סק"ו] מביא מדברי מהרי"ק שכתב "פועל החוזר בו ואין לו ממון להשיב לבעל הבית שכרו, רשאי לחזור בו והדמים כחוב עליו". ומקשה קצות החושן לפי דברי הרא"ש שחוזר בו מדין גרעון כסף הרי צריך לתת לו את המעות, ואם לא נתן, לא נתקיים דין גרעון כסף ואינו קונה את עצמו מבעל הבית? מתרץ הנתיבות שם שאין פועל צריך לקנות עצמו מבעל הבית. שהרי אין גופו קנוי לו, כדילפינן מ"כי לי בני ישראל עבדים", וכמו שנתבאר.

39. כתב הריטב"א, אם נשכר הפועל בקנין, אינו יכול לחזור בו בלא קנין, שלכך עשו קנין